

RÖPORTAJ-MÜLAKAT-SÖYLEŞİ

(Bölüm I)

Atilla GİRGIN*

Le Reportage

Le reportage, c'est le contact avec l'événement et les hommes. Le journaliste se laissera impressionner comme une plaque photographique. Les cinq sens en alerte, il observera le spectacle qui est devant lui en s'y intégrant au maximum, posant des questions, écoutant les conversations, lisant tout ce qui peut être lu (affiches, documents, livres, journaux, etc.), prêtant main forte éventuellement (bon moyen de s'ouvrir une sympathie et une source d'information).

Mots Clés: Journalistes, plaque photographique, reportage.

.....

Okuru alın, sizinle omuzunuzun üstünden bakmasını sağlayın.

(Hans-Joachim Schlüter)

---

*Doç.Dr., Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi

Giriş

Kavram olarak, röportajın tanımlanması güç görünmektedir. Günümüzde, röportaj denilince, gazete için toplanan haberler ya da bu haberleri anlatan yazı kastedilmemelidir; çünkü röportaj haber toplamanın ötesinde bir uğraş gerektirmektedir. (Şenyapılı, 1981:175)

Türkiye’de röportajın tarihçesine ilişkin bir makale yazmış olan Adnan Binyazar, röportajın, başlarda “mülakat” kavramının dar sınırları içinde düşünüldüğünü hatırlatarak, bugün de bu yöntemin geçerliliğini yitirmediğini, röportajın bu mülakat özelliğinden yararlandığını bildirmiştir. Ancak Binyazar, asıl röportajın daha çok araştırmaya, incelemeye, soruşturmaya dayanan birtakım gerçeklerin belirmesine çalışan çok yönlü bir gazetecilik olduğunu kaydetmiştir.

Binyazar, “Kişilerle yapılan mülakatlara ‘röportaj’ dediğimiz gibi, kimi durumlarda gezi izlenimlerini de bu tür içinde düşündüğümüz oluyor.” değerlendirmesini yaptıktan sonra, gezide amacın araştırma, inceleme, soruşturma olduğunu, bunlardan çıkan sonuca göre de bir “rapor” hazırlandığını, aslında röportajın kökeninin bu “report, reporting”e dayandığını ileri sürmüştür. (Binyazar, 1975)

Röportajın Tanımı

Bir tanıma göre röportaj, “Bir olayın yakınına gidilerek olan-bitenin anlatılmasının, habercinin izlenimlerinin aktarılmasının yanı sıra

çevrenin, ortamın betimlenmesiyle gerçekleştirilen bir tanıklık”tır. Aynı tanıma göre, röportajın yeni bir yazın türü olduğu ileri sürülerek, 19. Yüzyıl’dan itibaren modern gazetecilikteki yerini bulduğu ifade edilmektedir.

Bir başka tanımda da, “olaylarla ve insanlarla temas” olarak değerlendirilen röportaj, “sanatsal bir biçimde kurgulanırken, canlılık katılmış, renklendirilmiş, insancıl duygularla bezenmiş, doğrudan tanıklık” olarak betimlenmektedir. (Lagardette, 2003:112)

Fransızca “reporter” fiilinden türeyerek (reportage) Türkçe’ye geçmiş röportaj sözcüğüne, sözcüğün kavramsal tarihi açısından bakılırsa o, modern gazetecilikle ilgili olan, bu vadede serpilen, çekirdeğini tanıklıktan alan bir yazı türü olarak görülebilir. (Şenyapılı, 1981:176)

Oysa kimi ülkelerin gazete yazı türleri içinde, “röportaj” kavramına rastlanmamaktadır. Örneğin, dünyadaki basın kuram ve kavramlarına önemli katkılarda bulunan ABD’de, röportaj terimi kullanılmamaktadır. Bu ülkede röportaja yakın olarak, “special”, “feature”, “article” çerçevesinde özellikle “personal experience story” türü gösterilebilir.

Röportajın yapısına daima öznellik hakimdir. Bu öznellik, bütünüyle gerçeklere odaklı basit (sade, kuru, çıplak) haberin ve de hemen hemen aynı derecede yalın biçimlendirilmiş karmaşık haberin (renkli haber) aksine, aranan ve de beklenen bir özelliktir.

Röportaj, gerçekleri özel yaşantılarla harmanlar. Yalnız biçimde kaleme alınmış basit haberden, yine gerçekleri yansıtan karmaşık haberden daha ayrıntılı, daha canlı bir anlatım biçimine sahiptir. Ancak, anlatımın renkliliği, bir dizi niteleme sıfatının kullanımıyla değil, daha çok içerikle sağlanır. (Schlapp, 2000:36)

Çeşitli kaynaklarda röportaj sözcüğünün anlamı şöyle değerlendirilmektedir:

A)Reporter: (Fr.) 1. Yerine götürmek, 2. (Tutarı) geçirmek, 3. (Borsada) bir alışverişin gününü uzatmak,

Se reporter: (Fr.) 1.Geçmişini anıp yaşar gibi olmak, 2. Güvenip dayanmak.

Reportage: (Fr.) 1. Gazete için haber toplama, 2. Gazete için toplanan haberler, 3. Bu haberleri anlatan yazı (Büyük Sözlük, 1990), 4. Haber toplama (Dictionnaire Universel Langenscheidt, 1966), 5. Röportaj (Fransızca-Türkçe, Türkçe-Fransızca Büyük Sözlük, 1999), 6. Olayın geçtiği yerde, gazetecinin derlediği yazılı, sesli, görüntülü bilgilerin tümü (Le Petit Larousse Compact 2003, 2002), 7. Bir röportajcının araştırma ve incelemelerinden sonra yazdığı gazete yazısı (Dictionnaire Encyclopédique, 1991), 8. Görüşüm. (Saraç, 2001)

B) Reporter: (İng. kökenli, Fr. kullanımı) 1. Her türden bilgi ve haber toplayan gazeteci (Petit Larousse, 1962), 2. Röportaj dalında uzmanlaşmış gazeteci (Le Grand Robert de la Langue Française, 2001) 3. Muhabir. (Fransızca-Türkçe, Türkçe-Fransızca Büyük Sözlük, 1999)

C) Reporter: (İng.) Gazete habercisi. (Fransızca-Türkçe Sözlük, 1962)

D) Report: (İng) 1. Rapor, 2. Gazete haberi, 3. Haber, 4. Bildiri, 5. Not karnesi, 6. Diploma.

To report: (İng.) 1. Rapor vermek, 2. Yazmak, 3. Bildirmek, 4. Anlatmak, 5. Söylemek.

Reporter: (İng) 1. Gazete muhabiri, 2. Muhabir, 3. Raportör. (İngilizce-Türkçe Sözlük)

E) Riportare: (İt.) 1. Geri götürmek, 2. Teslim etmek, 3. Yerine götürmek, 4. Yeniden götürmek, 5. Anlatmak, 6. Söylemek, 7. Yazmak, 8. Aktarmak, 9. Nakletmek, 10. Beraberinde getirmek. (Demiryar, 1993)

F) Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından yayımlanan “Türkçe Sözlük”e bakıldığında, röportaj karşılığı olarak verilen tanımların, yıllar içinde değiştikleri gözlemlenmektedir.

TDK’nin 1959 yılında yayımladığı “Türkçe Sözlük”te röportajın karşılığı şöyle verilmiştir:

“Bir gazete yazarının, gördüklerini anlatan yazısı.” (Türkçe Sözlük, 1959)

TDK tarafından 1981’de yayımlanan “Türkçe Sözlük”te röportajın karşılığı olarak şu cümleler yer almaktadır:

“1. Bir gazete yazarının, gördüklerini anlatan yazısı.

2. Radyo ve TV habercisinin araştırma ve soruşturma sonucunda hazırlanmış olduğu program.” (Türkçe Sözlük, 1981)

TDK'nın 1992'de yayımladığı "Türkçe Sözlük"te röportajın aldığı son karşılık şöyledir:

"1. Konusu bir soruşturma, araştırma olan gazete veya dergi yazısı. 'Ben vaktiyle hayata İstanbul gazetelerine röportaj yapan bir genç olarak katılmışım. H. Edip Adıvar.'

2. Radyo ve televizyon habercisinin araştırma ve soruşturma sonucunda hazırlanmış olduğu program, mülakat."

Röportajcı: Röportaj yazan ve yapan kimse.

Röportajcılık: Röportajcının işi. (Türkçe Sözlük, 1992)

G) Meydan Larousse (Büyük Lügat ve Ansiklopedi) ise şöyle bir tanım getirmiştir:

"Bir gazete, radyo veya televizyon muhabirinin yaptığı araştırma ve soruşturma sonucunda hazırlanmış olduğu yazı, program." (Meydan Larousse, 1992)

Ğ) Röportajın, başka bir "Türkçe Sözlük"teki tanımında şöyle denilmektedir:

1. Konusu bir soruşturma, araştırma olan gazete yazısı.

2. Radyo ve televizyon habercisinin araştırma ve soruşturma sonucunda hazırlanmış olduğu program." (Türkçe Sözlük, 1997)

H) Basın Sözlüğü'nde ise, "Röportaj: Konusu bir soruşturma, araştırma olan gazete ya da dergi yazısı."cümlesi yer almaktadır. (Basın Sözlüğü, 1998)

İ) Bir başka tanıma göre: “Röportaj, herhangi bir konuyu işleyen ve soruşturma-araştırma yöntemiyle hazırlanan gazete ya da dergi yazısıdır. Konusu kişi, kurum, mekan, durum gibi çok çeşitli alanlardan seçilebilir.” (Gazetecinin El Kitabı, 2000:76)

Röportaj Kavramı Üzerine Görüşler

Emin Özdemir, röportajın gazeteciliğin önemli bir dalı olduğunu vurgulayarak, “Röportajın bir doğruyu, bir gerçeği, araştırma, inceleme, gezip görme yoluyla ya da soruşturma yöntemiyle yansıttığını” belirtmiştir.

Özdemir de, “mülakat biçimindeki röportajcılığın” bugün de varlığını sürdürdüğüne dikkat çekerek, “röportajın öykülemeyle birlikte açıklamaya, açıklamayla birlikte betimlemeye yer verdiğini” vurgulamıştır. (Özdemir, 1983:119)

Prof.Dr.Oya Tokgöz, röportajı “magazin gazeteciliği” çerçevesinde ele almış, magazin gazetelerinin amaçlarını, “eğlendirirken bilgi vermek” biçiminde değerlendirerek şu görüşü savunmuştur:

“Haber olabilecek her konu, haber yapılarak yayımlanır. Başarılı olurlar da olmazlar da. Bu yönden insanoğlunun hoşuna giden, onları düşünceye yöneltmeyen haberler yanında, çoğu kez yapay haberler de verilir. Günlük haber bütçelerini ‘fantazyaya’ (kurmaca) dönlük, tatlı haberler oluşturur.” (Tokgöz, 187:153)

Prof.Dr. Tokgöz, magazin gazetelerinde yer alan haberlerin hepsinin renkli haber biçiminde kaleme alındığını, öteki düz haberlere oranla renkli haberlerin çoğunun kişisel olduğunu, renkli haberi yazanın, haberinde kendi düşüncelerini ifade fırsatını bulduğunu bildirmiştir.

Renkli haberin, çoğu kez “röportaj” diye adlandırıldığını öne süren Prof.Dr. Tokgöz, röportajı şöyle tanımlamıştır:

“Bir gazetede yer alan renkli haber, düz haberin temelini oluşturan, cilasız, kim, ne, nerede, ne zaman, neden, nasıl sorularının ötesinde ve dışında kalanları da içine alan bir yazı türüdür.”

Prof.Dr. Tokgöz, renkli haber yazımı için, en uygun yolun “normal piramit kuralı” olduğunu da belirterek şunları ifade etmiştir:

“Renkli haber, önemsiz bir ayrıntıyla başlar, en önemliye ise haberin sonunda ulaşır. Yalnız, renkli haberin girişi gibi diğer bölümleri de canlı ve hareketli olmalıdır. Renkli haber yazarı da, haberciliğin temel ilkeleri ve gereklerine uymak zorundadır. Kesinlik, açıklık, doğruluk, okunabilirlik, sadelik, zevkli bir ifadeye devamlı olarak uyar. Ancak bu şekilde kendi fikirlerini ifade etme fırsatını bulur...”

Süre ögesi, renkli haberde önemli olmakla beraber, okuyucunun ilgisi üzerinde katkısı olmadığından, fazla önemsenmez. Bu yüzden renkli haberini yazarken gazeteci, süre ögesini olayın akışı içinde düzenler. Cümlelerini, paragraflarını, hayal gücünü kullanarak, renk, yorum, açıklama katarak bütün haline getirir.” (Tokgöz, 1987:160)

Öte yandan, Türkiye’de 1950’li yıllarda Yaşar Kemal ve Fikret Otyam ile başlayan ve toplumsal sorunları röportajla ülke gündemine getiren önemli röportajcılar, röportajı kesinlikle edebiyatın içinde görmektedirler. Onlara göre, röportaj, bir gazete yazı türü olarak edebiyatın olanaklarından yararlanmaz; röportaj “bizatihi edebiyat içindedir”. (Verel, 2003)

Tanımların ve Görüşlerin Değerlendirilmesi

Tanımı konusunda gerçekleştirilen bu özet araştırma, röportajın Türkçe’deki kavramsal karşılığının net olmadığını ortaya çıkarmıştır. Basında da, uygulamalardan görüldüğü kadarıyla röportajın kuramsal ve işlevsel sınırları pek konulamamıştır. Bu kelimenin, yanlış anlamlandırılması ve yanlış kullanımı söz konusudur. Bu bağlamda, mülakatla röportaj yazıları genelde birbirine karıştırılmaktadır. Oysa ikisi arasında önemli farklar bulunmaktadır:

Mülakat yöntemi, aslında bir kişiyle konuşma, konunun aydınlanması için sorulan sorular ve alınan yanıtlardır. Kişinin tutumunu ve fikirlerini öğrenmek amacıyla sorulan sorular ve alınan yanıtlarla konuyu aydınlığa çıkarmak, mülakatın özünü oluşturmaktadır. Röportaj daha geniş bir anlam taşımakta, içinde mülakat da yer almaktadır. Oysa, mülakatın kapsamında röportaj bulunmamaktadır.

Mülakatta mümkün olduğu kadar görüşme yapılan kişi ve konuşulanların dışına çıkılmamakta, özel görüş, duygu ve yorumlara yer verilmemektedir.

Röportajda, herhangi biriyle görüşme zorunluluğu da yoktur. Hatta bazen, hiç görüşme yapmadan da röportaj yazılabilmektedir. Ya da ele alınan konuyla ilgili olarak, gerektiğinde birden fazla kişiyle de görüşülmekte ve ayrıntılara yer verilmektedir.

Röportaj yazarı, okuyucunun ilgisini çekmek için süslü bir üslup kullanabildiği ve ayrıntılara girdiği halde, mülakat yazısı kısa yoldan açık bir anlatımla sadece konuşulanları ortaya koymaktadır. (Bülbül, 2000:129)

Öte yandan, TDK'nın Türkçe Sözlük'ünde ısrarla yer alan, "konusu bir soruşturma, araştırma olan gazete veya dergi yazısı" açıklaması, röportajı tanımlamaktan uzaktır. Çünkü soruşturma ve araştırma, kendi başlarına röportajın asal öğeleri olamazlar. Bir röportaj için soruşturma ve araştırma yapılabilir; ancak bu çalışmalar bir haber yazısı için de gerçekleştirilir.

Araştırma, bir olayın çatısını çatmak, olay içindeki katılımcıların rollerini, sorumlulukları, yetkilileri, nedensel bağlantıları ortaya koymak için yapılan çalışmadır. Buradan elde edilecek sonuçlar doğaldır ki, bir röportajda kullanılabilir.

Ancak bu aşamada, "Acaba bir röportaj, soruşturmasız, araştırmasız yapılamaz mı?" sorusunu yöneltmek gerekir. Yanıt,

“Yapılabilir.” olacaktır. Bir uçak kazası sonrasında tanıklık edilerek, röportajın yapısal öğeleri kullanılarak kaleme alınmış yazı, röportaj sayılmayacak mıdır? Tabii ki sayılacaktır.

Bunun yanı sıra, bir röportaj yazmak için her zaman Himalaya Dağları'na yapılan bir keşif gezisinin kampında bulunmak gerekmez. Kentin herhangi bir caddesinde, köşeyi dönünce de bir konu yakalanabilir. Gözleri dört açıp bir olaya bakmak ve onu bir fotoğraf makinesi gibi saptadıktan sonra da, katıksız ve doğrudan anlatmak; röportaj için en uygun yöntem budur. (Schneider ve Raue, 2000:90)

Röportajın, açık olarak dillendirilmiş bir savı yoktur; röportajı okuyan kişi değişik yargılara varabilir. Bu çerçevede röportaj, büyük soruşturmalar, araştırmalar sonucu, baştan belirlenmiş bir sav çerçevesinde kaleme alınan gazete yazı türü olarak görülmemelidir.

Soruşturmaya, araştırmaya dayanan yazıda, bir “kanıtlama mantığı” vardır. Araştırmadaki varsayım, elde edilen malzemeyle kanıtlanmalıdır. Böyle bir yazıda, soruşturma, araştırma sonucu sağlanan bilgiler inandırıcı bir biçimde sıralanmalı ve sunulmalıdır. Okur yazıyı okurken, kaleme alanla aynı kanılara varma sürecinden geçmelidir. Okur yazıyı okuduktan sonra da, yazarın sonuçta yaptığı değerlendirmelere katılmalıdır.

Okur, gazeteciden olayı sadece aktarmasını beklemez; olanaklar ölçüsünde, bu kez de kendisini olayların tanığı yapmasını ister. Gazeteci de, olayların basit bir çözümlenmesini aktarmakla yetinemez; tanıklık

yaptığı olguların anlamını ortaya çıkaracak, kendi gözlem ve değerlendirmelerini de katacağı bir metin kaleme olmak zorundadır. Sonuçta, röportaj olaya sadık ve tam bir tanıklıktır. (Gaillard, 1991:57-58)

Röportaj, insanlarla ve olaylarla temastır. Röportajcı da, bir kalemin üzerine tutturulmuş bir göz, bir burun ve bir kulaktır. Çünkü röportaj için, görmek, işitmek, hissetmek, yaşamak ve dokunmak gerekir. (Lagardette, 2003:113)

Haber ve röportajın asal amaçları, okurları bilgilendirmektir. Ne var ki haberin ve röportajın, gazete yazı türleri içinde farklı işlevleri vardır. Haber, güncel ilişkin tartışmasız bilgiler verme işlevini üstlenmiştir ve zamana bağımlıdır. Röportajın asal işlevi, gerçekten meydana gelmiş bir olayın, tanıklık edilerek okura ulaştırılması, okurla paylaşılmasıdır.

Haber yazısında, verilen bilgilerin gerçek ve kanıtlanırlı olması gerekir. Haberi yazan gazeteci, bir olayı, olguyu nesnellik kurallarına uygun olarak kaleme almak, betimlemelerde tarafsız davranmak zorundadır. Haber en nesnel olmaya soyunmuş gazete yazı türüdür. (Girgin, 2003:96)

Buna karşılık röportajda, gazetecinin bir kereye özgü yaptığı tanıklık ya da olayı yaşaması söz konusudur. Dolayısıyla kanıtlanabilmesi hayli güçtür. Röportaj öznel bir gazete yazı türüdür. Gazeteci tanıklıklarını yazar, okur ona inanmak durumundadır. Ancak röportaj öznel bir gazete yazı türü olmasına karşın, gazetecinin yorum yapabileceği

bir alan da değildir. Gazeteci belki bir röportaj konusuna, gizliden gizliye daha sıcak bakabilir; ama açık açık bir yorum yapılması, röportajda söz konusu olamaz. (Schlapp, 2000:38)

Röportaj anarşi yaratmanın karıştıdır. Öznellik, görüşlerin gem vurulmadan ortaya dökülmesi anlamına gelmez. Öznellik, yazarın röportajında kullanmak üzere, bizzat yaşadığı olaylardan yaptığı bir derlemedir.” (Schneider ve Raue, 2000:88)

Kaynakça:

- Basım Sözlüğü. İ. Ü. İletişim Fakültesi Yayını. İstanbul, 1998.
- BAŞKUT, Cevat Fehmi, **Gazetecilik Dersleri**. İ. Ü. İktisat Fakültesi, Gazetecilik Enstitüsü Yayınları No:8. İstanbul, 1967.
- BİNYAZAR, Adnan, “Türkiye’de Röportajın Tarihçesi”, **Milliyet Sanat Dergisi**, 29 Ağustos 1975.
- BROWNE, Christopher, **Gazetecinin El Kitabı**. MediaCat Kitapları. Ankara, 2000.
- BÜLBÜL, A. Rıdvan, **Genel Gazetecilik Bilgileri**. İletişim Kitapları. Konya, 2000.
- Büyük Sözlük (Fransızca-Türkçe)**. Milliyet Yayınları. İstanbul, 1990.
- DEMİRİYAN, Raffi, **İtalyanca-Türkçe Sözlük**. İnkılap Kitabevi. İstanbul, Mart 1993.
- Dictionnaire Encyclopédique**. Larousse. Paris, 1991.

- Dictionnaire Universel Langenscheidt, Turc-Français.** Berlin und München, 1966.
- Fransızca'dan Türkçe'ye Yeni Lugat.** Kanaat Kitabevi. İlaveli Beşinci Bası. İstanbul, tarihsiz.
- Fransızca-Türkçe Sözlük.** Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara, 1962.
- Fransızca-Türkçe, Türkçe-Fransızca Büyük Sözlük.** Bilge Yayınları. Ankara, 1999.
- GAİLLARD, Philippe, Gazetecilik.** Çev. Mehmet Selami Şakiroğlu. İstanbul, 1991.
- Gazetecinin El Kitabı.** Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı. İstanbul, 2000.
- GİRGİN, Atilla, Haber Yazmak.** DER Yayınları. İstanbul, 2002.
- GİRGİN, Atilla, Yazılı Basında Haber ve Habercilik Etik'i.** 2. Baskı. İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2003.
- İngilizce-Türkçe Sözlük.** Sabah Yayınları. İstanbul, 1992.
- Le Grand Robert de la Langue Française.** Dictionnaires Le Robert. Paris, 2001.
- Le Petit Larousse Compact 2003.** Larousse. Paris, 2002.
- Martin-LAGARDETTE, Jean-Luc, Le guide de l'Écriture Journalistique.** La Découverte, Paris, 2003.
- Meydan Larousse.** İstanbul, 1992.

- ÖZÖN, Mustafa Nihat, **Osmanlıca-Türkçe Sözlük**. İnkılap ve Aka Kitabevleri. İstanbul, 1965.
- Petit Larousse**. Librairie Larousse. 10. Baskı. Paris, 1962.
- SARAÇ, Tahsin, **Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük**. Adam Yayınları. 9. Basım. İstanbul, Ekim 2001.
- SCHLAPP, Hermann, **Gazeteciliğe Giriş**. Konrad Adenauer Vakfı Yayını. Ankara, 2000.
- SCHNEIDER, Wolf ve Paul- Josef Raue, **Gazetecinin El Kitabı**. Konrad Adenauer Vakfı Yayını. Ankara, 2000.
- ŞENYAPILI, Önder, “Çağdaş Gazetenin Önemli Yazı Türü: Röportaj”, **İletişim**, 1981/2.
- TOKGÖZ, Oya, **Temel Gazetecilik**. İmge Kitabevi. 2. Baskı. Ankara, 1987.
- Türkçe Sözlük** (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu). Milliyet Yayınları, İstanbul, 1992.
- Türkçe Sözlük** (Dil Derneği).Tempo Dergisi Yayını. İstanbul, Kasım 1997.
- Türkçe Sözlük**. Türk Dil Kurumu Yayınları. 6. Baskı. Ankara, 1981.
- Türkçe Sözlük**. Türk Dil Kurumu Yayınları.3. Baskı. Ankara, 1959.

